

Raport

Dezinformacja z importu: państwowe i pozapaństwowe kanały Rosji w Pakistanie

Kraków 2025

Spis treści

O projekcie.....	1
Autorka publikacji.....	1
Wprowadzenie.....	2
Rozdział 1. Tło teoretyczne. Rosyjska strategia informacyjna.....	3
Rozdział 2. Sytuacja Polityczna I Medialna W Pakistanie.....	5
2.1. Tło polityczne.....	5
2.2. Główne siły polityczne.....	6
2.3. Podziały polityczne.....	9
2.4. Podziały społeczne.....	10
2.5. Presja zewnętrzna.....	11
Rozdział 3. Kontekst medialny.....	13
3.1. Struktura i regulacja systemu.....	13
3.2. Rola mediów państwowych i prywatnych.....	14
3.3. Zaufanie społeczne do mediów.....	15
Rozdział 4. Narzędzia i techniki dezinformacji stosowane przez Rosję.....	16
Rozdział 5. Analiza skutków dezinformacji.....	20
5.1. Polityczne skutki dezinformacji.....	20
5.2. Polityczne skutki dezinformacji.....	20
5.3. Polityczne skutki dezinformacji.....	20
Rozdział 6. Strategie przeciwdziałania dezinformacji.....	21
Rozdział 7. Wnioski i rekomendacje.....	23
7.1. Wnioski.....	23
7.2. Rekomendacje.....	24

O projekcie

Instytut Badań
nad Turcją

Disinformation
in MENAT

Projekt finansowany z budżetu państwa w ramach konkursu Ministra Spraw Zagranicznych RP „Dyplomacja Publiczna 2024-2025 - wymiar europejski i przeciwdziałanie dezinformacji”.

Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Autorka publikacji

Agnieszka Nitza-Makowska

Doktor nauk, politolożka i badaczka stosunków międzynarodowych, research fellow w Asia Centre Uniwersytetu w Tartu (Estonia) oraz adiunktka na Uniwersytecie (Collegium) Civitas w Warszawie. Jej zainteresowania obejmują politykę zagraniczną, siłę miękką, małe państwa i zrównoważony rozwój, ze szczególnym uwzględnieniem Chin, Indii, Pakistanu i państw bałtyckich. Kierowniczka grantu Narodowego Centrum Nauki (SONATA-16) pt. Environmental Diplomacy as a Soft Power Instrument: China and the Belt and Road Initiative (2021–2024). Współrealizuje projekty finansowane m.in. przez Komisję Europejską (ReConnect China) i Ministerstwo Spraw Zagranicznych Estonii, dotyczące polityki zagranicznej Chin i Indii oraz konsekwencji wojny w Ukrainie dla Indo-Pacyfiku.

Wprowadzenie

Celem niniejszego raportu jest zidentyfikowanie rosyjskiej dezinformacji w Pakistanie, drugim co do wielkości kraju w Azji Południowej, państwie „ideologicznym”, zagrożonym terroryzmem i równocześnie geopolitycznie kluczowym mocarstwem nuklearnym¹. Pakistan nie jest priorytetem rosyjskiej strategii polityki zagranicznej dla Eurazji i Azji i Pacyfiku, tj. „Zwrotu na Azję” („Pivot to Asia”). Jednak znaczenie Pakistanu w polityce zagranicznej Kremla wzrosło po 2022 r. w konsekwencji (i) pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę i izolacji przez Zachód oraz (ii) ostrożnego — przede wszystkim z uwagi na wrażliwą geopolitykę Azji Południowej — zbliżenia na linii Islamabad-Moskwa. W tym turbulentnym otoczeniu regionalnym kluczowa jest trójstronna dynamika między Pakistanem a strategicznymi partnerami Rosji w Azji i Pacyfiku, tj. Chinami i Indiami (Chiny–Indie–Pakistan). „Przyjaźń na każdą pogodę” Islamabadu z Pekinem – jak państwa nazywają swoje wielowymiarowe partnerstwo – oraz długotrwały, trwający od podziału subkontynentu indyjskiego w 1947 r., konflikt Pakistanu z Indiami o terytoria graniczne w Kaszmirze tworzą ramy, w których rosyjskie narracje mogą być amplifikowane lub instrumentalizowane. Z uwagi na swoje uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne – jak zostanie wykazane – Pakistan stanowi strategicznie istotne, a zarazem podatne środowisko dla rosyjskiej dezinformacji.

Z uwagi na nową dynamikę w relacjach Rosji z Pakistanem raport koncentruje się na latach 2022–2025. Uwzględnia treści pochodzące z mediów tradycyjnych, społecznościowych, komunikatów dyplomatycznych oraz dokumentów instytucji państwowych. Atrybucję prowadzi się ostrożnie – jako „rosyjskie” klasyfikowane są treści pochodzące z oficjalnych kanałów Federacji Rosyjskiej lub wiernie powielające przekazy Kremla. Ograniczenia obejmują brak dostępu do danych niejawnych i komunikacji prywatnej, niepełną transparentność platform oraz możliwe zmiany w czasie rzeczywistym.

¹ Christophe Jaffrelot (red.), *Pakistan at the Crossroads: Domestic Dynamics and External Pressures*, New York: Columbia University Press, 2016, „Introduction”, 1–22

Rozdział 1.

Tło teoretyczne. Rosyjska strategia informacyjna

Większość definicji zgodnie podkreśla, że dezinformacja to podanie fałszywej informacji w celu wprowadzenia odbiorcy w błąd, często w odniesieniu do kwestii politycznych, religijnych czy ideologicznych². Moskwa wykorzystuje tak rozumianą dezinformację jako narzędzie szerszych strategii wojny hybrydowej i wojny informacyjnej.

Głównymi celami rosyjskiej dezinformacji są:

- destabilizacja i rozbijanie jedności Zachodu poprzez: wzmacnianie podziałów wewnątrz Unii Europejskiej (UE) i w relacjach transatlantyckich, aby utrudnić wspólną i skoordynowaną reakcję na działania Rosji³; podsycanie antyzachodnich sentymentów w skali globalnej, aby zakwestionować kształtowany przez Stany Zjednoczone i ich sojuszników tzw. oparty na prawie międzynarodowym porządek światowy (rule-based world order);
- wpływ na wyniki wyborów i podważanie zaufania do procesów demokratycznych poprzez kampanie dezinformacyjne w mediach społecznościowych, trollowanie przeciwników politycznych oraz promowanie narracji radykalnych lub skrajnych⁴;
- legitymizacja własnych interwencji militarnych poprzez przedstawianie Rosji jako „obrońcy” ludności rosyjskojęzycznej (np. w Ukrainie) albo jako „siły stabilizującej” (przykład Syrii)⁵;
- budowanie i umacnianie wpływów w regionach kluczowych (przede wszystkim w państwach byłego ZSRR), często przez tworzenie pozornie niezależnych mediów i NGO finansowanych przez Kreml⁶.

W szerszej perspektywie – tj. ponad praktyką Rosji – w stosunkach międzynarodowych dezinformacja jest narzędziem ostrej siły (sharp power). Ten rodzaj siły ma na celu „przebicie, penetrację lub perforację środowiska politycznego i informacyjnego państw

² Don Fallis, „What Is Disinformation?”, Library Trends 63, nr 3, 2015, <https://doi.org/10.1353/lib.2015.0014> (dostęp: 04.09.2025).

³ Marcin Andrzej Piotrowski, Kinga Raś, „Rosyjskie zagrożenia hybrydowe dla państw bałtyckich”, 2017, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM), https://www.pism.pl/publikacje/Rosyjskie_zagrozenia_hybrydowe_dla_pa_stw_ba_tyckich (dostęp: 04.09.2025).

⁴ Timothy L. Thomas, „Russia’s 21st Century Information War: Working to Undermine and Destabilize Populations”, NATO StratCom COE, 2015, https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/timothy_thomas.pdf (dostęp: 04.09.2025).

⁵ Keir Giles, Russia’s ‘New’ Tools for Confronting the West: Continuity and Innovation in Moscow’s Exercise of Power, <https://www.chathamhouse.org/2016/03/russias-new-tools-confronting-west-continuity-and-innovation-moscows-exercise-power> (dostęp: 04.09.2025).

⁶ Andrzej Dąbrowski, Agnieszka Legucka, „Media jako ‘zagraniczni agenci’ w USA i Rosji: implikacje dla relacji dwustronnych i współpracy międzynarodowej”, PISM, <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/23951.pdf> (dostęp: 04.09.2025).

docelowych”⁷. Ostra siła jest najczęściej używana przez państwa autorytarne, aby wywierać wpływ na demokracje lub demokratyczne elementy reżimów hybrydowych, zwłaszcza w warunkach wojny informacyjnej. Z uwagi na brak spójnej definicji dezinformacji i częste sprzęganie jej z praktykami Rosji, analogiczne instrumenty stosowane w Pakistanie przez Chiny mogą być nazywane propagandą, politycznym komunikowaniem (messaging) lub – gdy tak są prezentowane – elementami siły miękkiej⁸. Kontekst chiński jest istotny ze względu na znaczną synergię treści między przekazami dezinformacyjnymi Rosji i Chin, szczególnie (choć nie wyłącznie) w odniesieniu do wojny w Ukrainie oraz Zachodu. W warunkach wielowymiarowej – strategicznej, ekonomicznej i politycznej – „przyjaźni na każdą pogodę” Chin i Pakistanu taka synergia może ułatwiać rosyjskiej dezinformacji zdobycie pakistańskich „serc i umysłów”, szczególnie jeśli Moskwa skorzysta ze skutecznych, bo już sprawdzonych przez Pekin kanałów, form przekazu, narzędzi i treści. Choć Pakistan nie jest priorytetem rosyjskiej wojny hybrydowej i informacyjnej, które są prowadzone równolegle do rosyjskiego zwrotu w kierunku Azji jego znaczenie wzrosło po agresji na Ukrainę. W czerwcu 2023 r. „neutralny” wobec wojny Pakistan zaczął importować rosyjską ropę (Grafika 1) – co stanowi manifestację zbliżenia na linii Moskwa-Islamabad.

Grafika 1: Tweet Shehbaza Sharifa z 11 czerwca 2023 anonsujący pierwszy transport rosyjskiej ropy.

Źródło: Shehbaz Sharif, Twitter (X) <https://x.com/cmshehbaz/> (dostęp: 04.09.2025)

⁷ Christopher Walker, Jessica Ludwig (red.), *Sharp Power: Rising Authoritarian Influence*, National Endowment for Democracy, 2017, <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-NED-December-2017.pdf> (dostęp: 04.09.2025).

⁸ Agnieszka Nitza-Makowska, „Can the China-Pakistan Economic Corridor help Beijing win Pakistanis’ hearts and minds? Reviewing higher education as an instrument of Chinese soft power in Pakistan”, *International Journal of Cultural Policy*, 28(3), 2022, s. 274–289, <https://doi.org/10.1080/10286632.2021.1962849> (dostęp: 04.09.2025).

Oficjalna narracja Islamabadu – jak pokazuje wpis premiera Pakistanu Sharifa – podkreśla korzyści z pogłębiania relacji z Moskwą, zakładając ich pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy i bezpieczeństwo energetyczne kraju, co sugeruje, że Pakistan patrząc na stosunki z Rosją przez pryzmat wyłącznie szybkich korzyści, może stanowić podatne środowisko dla rosyjskiej dezinformacji.

Rozdział 2.

Sytuacja polityczna i medialna w Pakistanie

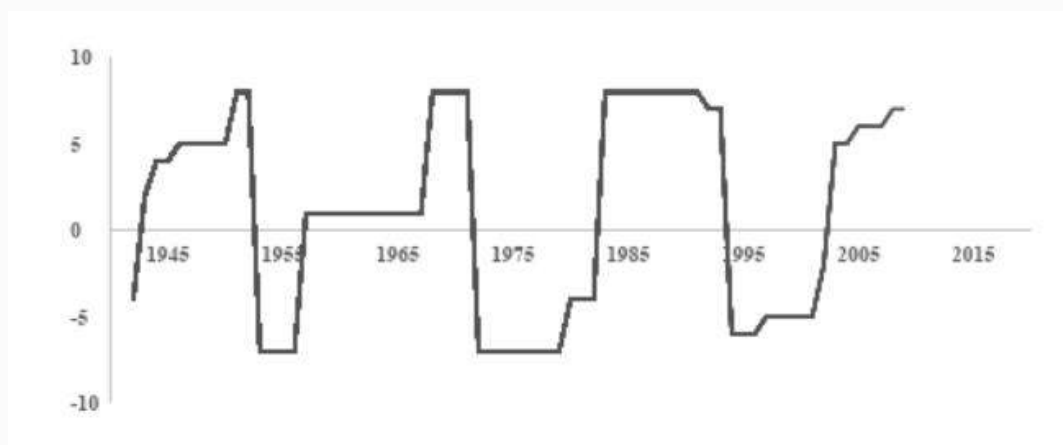
2.1. Tło polityczne

Wiodący ranking demokracji – Democracy Index – opublikowany w lutym 2025 r. klasyfikuje Pakistan jako państwo autorytarne⁹. Wcześniej, tj. od pierwszej edycji indeksu w 2006 r., Pakistan klasyfikowano jako reżim hybrydowy, łączący cechy autokracji i demokracji. W połowie trzeciej dekady XXI w. wewnętrzną dynamikę polityczną Pakistanu kształtują dwa, pozornie sprzeczne ze sobą procesy. Pierwszy dotyczy zawłaszczania państwa — w tym jego kluczowych polityk — przez establishment militarno-wywiadowczy (wojsko, służby specjalne Inter-Services Intelligence – ISI oraz powiązane z nimi kręgi). Proces ten doprowadził do utrwalenia nierównowagi kontroli między establishmentem militarno-wywiadowczym a cywilnym. Choć ostatnia dyktatura wojskowa generała Perweza Musharrafa zakończyła się w 2008 r., nierównowaga kontroli na korzyść establishmentu militarno-wywiadowczego wciąż się utrzymuje. Drugi, relatywnie nowy proces można określić jako fasadową demokratyzację. Od 2008 r. w Pakistanie regularnie przeprowadza się wybory, ale wybierani przez elektorat reprezentanci nie podejmują decyzji samodzielnie w obszarach kluczowych dla (prze)trwania państwa¹⁰. W ujęciu historycznym i bieżącym rząd trwa tak długo, jak utrzymuje przychylność establishmentu militarno-wywiadowczego.

Te uwarunkowania przełożyły się na dynamiczną trajektorię reżimu w Pakistanie (Grafika 2), naznaczoną zamachami stanu, dyktaturami wojskowymi i gwałtownymi załamaniem procesu demokratyzacji, czego skutkiem jest kruche państwo z nieskonsolidowaną demokracją i trwałą nierównowagą cywilno-wojskową.

⁹ Democracy Index 2024, Economist Intelligence, https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/#mktoForm_anchor (dostęp 04.09.2025).

¹⁰ Agnieszka Nitza-Makowska, „Pakistan – nierównowaga kontroli między establishmentem militarno-wywiadowczym a cywilnym i fasadowa demokratyzacja”, *Studia Politologiczne*, vol. 55 (2020), s. 381–395, https://www.studiapolitologiczne.pl/pdf-123027-51188?filename=Pakistan%20_%20nierownowaga.pdf, (dostęp: 04.09.2025).

Grafika 2: Trajektoria ustrojowa Pakistanu (1947-2014)

-10 do -6 - autokracja; -5 do 0 - zamknięta anokracja; 1 do 5 - otwarta anokracja; 6 do 9 demokracja; 10 pełna demokracja.

Źródło: The Center for Systemic Peace, Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2013, Country Report – Pakistan, <https://www.systemicpeace.org/polity/pak2.htm>, (dostęp: 04.09.2025).

Powyżej nakreślona specyfika pakistańskiego reżimu sprzyja rosyjskiej dezinformacji. Większa kontrola państwa – która rośnie wraz z dystansowaniem się państwa do demokracji i jest właściwa dla reżimów autorytarnych – paradoksalnie może ograniczać oficjalne kanały rosyjskie, ale spycha przekaz do sieci nieformalnych, gdzie rozchodzi się szybciej i z mniejszą widocznością.

2.2. Główne siły polityczne

Nierównowaga kontroli w Pakistanie utrzymuje się niezależnie od rodzaju reżimu politycznego oraz partii politycznej u władzy. W konsekwencji ostatnich wyborów do Zgromadzenia Narodowego (National Assembly, NA), niższej izby pakistańskiego parlamentu, z 8 lutego 2024 r. żadna z partii politycznych nie uzyskała większości, a najwięcej mandatów w okręgach jednomandatowych zdobyli kandydaci niezależni związani ze zdelegalizowanym przed wyborami Pakistańskim Ruchem na rzecz Sprawiedliwości (Pakistan Tehreek-e-Insaf, PTI), którzy później przyłączyli się do koalicji Rada Jedności Sunnitów (Sunni Ittehad Council, SIC). Spośród partii politycznych najwięcej mandatów zdobyły Pakistańska Liga Muzułmańska – Nawaz (Pakistan Muslim League–Nawaz, PML-N) i Pakistańska Partia Ludowa (Pakistan Peoples Party, PPP), które wraz z kilkoma mniejszymi zbudowały rządową koalicję (Grafika 3).

Pełna nazwa (j. polski)	Pełna nazwa (oryginalna)	Skrót	Liczba miejsc w NA*	Ideologia
Pakistańska Liga Muzułmańska (Nawaz)	Pakistan Muslim League (Nawaz)	PML-N	123	konserwatyzm, centroprawica, liberalizm gospodarczy, developmentalizm
Pakistańska Partia Ludowa	Pakistan Peoples Party	PPP	74	socjaldemokracja, centrolewica, progresywizm
Zjednoczony Ruch Narodowy – Pakistan	Muttahida Qaumi Movement – Pakistan	MQM-P	22	nacjonalizm muhajirów, sekularyzm, liberalizm społeczny
Pakistańska Liga Muzułmańska (frakcja Quaida)	Pakistan Muslim League (Q)	PML-Q	5	konserwatyzm, centroprawica, pro- biznes
Partia Stabilności Pakistanu	Istehkam-e- Pakistan Party	IPP	4	centrum, pragmatyzm, pro-reformy gospodarcze
Partia Ludowa Beludżystanu	Balochistan Awami Party	BAP	1	regionalizm beludżyjski, centryzm, federalizm
Partia Narodowa (Beludżystan)	National Party	NP	1	nacjonalizm beludżyjski, socjaldemokracja, sekularyzm

Pakistańska Liga Muzułmańska (Zia-ul-Haq)	Pakistan Muslim League (Z)	PML-Z	123	konserwatyzm, prawica
Rada Jedności Sunnitów	Sunni Ittehad Council	SIC	80	islamizm barelwī, konserwatyzm społeczny; klub posłów powiązanych z PTI
Zgromadzenie Ulemów Islamu (F)	Jamiat Ulema-e-Islam (F)	JUI-F	10	islamizm deobandzki, konserwatyzm religijny
Rada Jedności Muzułmanów	Majlis Wahdat-e-Muslimeen	MWM	1	szyicki ruch religijno-polityczny, islamizm
Pasztunchwa Narodowa Partia Ludowa	Pashtunkhwa Milli Awami Party	PkMAP	1	nacjonalizm pasztuński, demokracja socjalna, sekularyzm, federalizm
Beludżyjska Partia Narodowa (Mengal)	Balochistan National Party (Mengal)	BNP-M	1	nacjonalizm beludżyjski, demokracja socjalna, regionalizm
Posłowie niezależni	Independents	Niez	5	zróżnicowane

* Przedstawione liczby mandatów dotyczą stanu po rozdysponowaniu miejsc zarezerwowanych na wiosnę 2024 r. i mogły ulegać zmianom.

Grafika 3: Partie w Zgromadzeniu Narodowym Pakistanu.

Źródło: Election Commission of Pakistan (ECP), General Election 2024, <https://ecp.gov.pk/general-elections-2024> (dostęp: 04.09.2025).

2.3. Podziały polityczne

Pakistańska scena polityczna po wyborach z 2024 r. jest trwale spolaryzowana wzdłuż kilku nakładających się osi.

Oś 1: PTI vs. obóz koalicyjny (PML-N, PPP i sojusznicy).

Podział jest konsekwencją wyborów z 2024 r. i towarzyszących im wydarzeń. Kandydaci związani z PTI – po odebraniu przez Sąd Najwyższy symbolu „kija do krykieta” 13 stycznia 2024 r. – startowali jako niezależni, a władzę mimo ich dobrego wyniku uformowała koalicja z Shehbazem Sharifem wybranym na premiera 3 marca 2024 r. W konsekwencji tych wydarzeń okołowyborczych powstał spór o legitymację: PTI podkreśla społeczny mandat i mobilizację młodszych wyborców, a koalicja – formalną większość potwierdzoną przez ECP i sądy.

Co może wydawać się istotne w kontekście tematyki niniejszego raportu i osi sporu między koalicją rządzącą a PTI, Imran Khan założył oficjalną wizytę w Moskwie w lutym 2022 r., kiedy Rosja rozpoczynała pełnoskalową agresję przeciwko Ukrainie. Brakuje jednak dowodów, że ta wizyta „uruchomiła” skoordynowaną, kremlowską operację dezinformacyjną w Pakistanie. Wizyta Khana raczej stała się kotwicą narracyjną, którą rosyjskie i prorosyjskie źródła chętnie wykorzystywały w przekazie (m.in. Russia Today; RT i Sputnik podbiły tezy o presji USA i „neutralności” Islamabadu po wizycie). Jednocześnie sam fakt wizyty i późniejsze odsunięcie Khana ze stanowiska premiera via votum nieufności zasyliły lokalne spory o rzekomą ingerencję USA (Waszyngton temu zaprzecza), co tworzyło podatny grunt dla amplifikacji takich przekazów. Innymi słowy, można zidentyfikować zbieżność w czasie i synergiczne wykorzystanie wizyty w dniu inwazji przez rosyjskie kanały i lokalne ekosystemy informacyjne – ale brakuje dowodów na bezpośredni związek przyczynowy.

Oś 2: regionalno-etniczna struktura „elektoratów terytorialnych”.

Mapę rywalizacji dopełnia układ administracyjno-etniczny kraju. Pakistan tworzą cztery prowincje (Pendżab, Sindh, Chajber Pasztunchwa, Beludżystan) oraz Terytorium Stołeczne Islamabadu. Ponadto Islamabad administruje Azad Dżammu, Kaszmir oraz Gilgit-Baltistan (nie są prowincjami; ich status jest związany ze sporem z Indiami o Kaszmir). Preferencje wyborcze w znacznym stopniu pokrywają się z mozaiką etniczno-językową, która utrwała bastiony: PML-N w Pendżabie, PPP w Sindzie, MQM-P w miejskim Sindzie i JUI-F w Chajber Pasztunchwa i Beludżystanie.

Oś 3. Ugrupowania islamistyczne.

Poza mainstreamem politycznym działa islamistyczna Tehreek-e-Labbaik Pakistan (TLP) – zdolna zmobilizować społeczeństwo do masowego protestu i krótkotrwałej blokady państwa narracjami „ochrony świętości” i antyzachodnimi¹¹.

Oś 4. Demografia i „głos młodych”.

Młodzi wyborcy (ponad 56 mln uprawnionych w 2024 r.) oraz wysoka popularność PTI wśród głosujących po raz pierwszy i relatywnie lepiej wykształconych wzmacniają konflikt pokoleniowy oraz spór o kształt państwa. Jednocześnie niski poziom zaufania do procesu wyborczego sprzyja kontestacji wyników¹².

Zderzenie PTI vs. koalicja, twarde podziały prowincjonalno-etniczne, religijne ruchy protestu w warunkach nierównowagi między establishmentem militarno-wywiadowczym a cywilnym tworzą podatny grunt dla narracji zewnętrznych, w tym rosyjskich – szczególnie tych delegitymizujących wybory, wzmacniających antyzachodnie narracje.

2.4. Podziały społeczne

Liczne i zakorzenione głęboko w kulturze, strukturze etniczno-językowej i historii państwa podziały społeczne mogą być wykorzystywane przez dezinformację rosyjską oraz innych państw trzecich, których wpływy obecne są w Pakistanie. Najważniejsze z takich podziałów odnoszą się do poniższych obszarów.

- Dochód, ubóstwo i klasa społeczna. Po kryzysie inflacyjnym i powodziowym z 2022 r. ubóstwo (3,65 USD/dzień) wzrosło do ok. 42,3%¹³.
- Centrum–peryferie (różnice regionalne). Pendżab i Sindh pozostają lepiej rozwinięte niż Chajber Pasztunchwa i Beludżystan ze słabszą infrastrukturą, usługami publicznymi i sytuacją bezpieczeństwa. W 2024 r. zdecydowaną większość zamachów i incydentów terrorystycznych odnotowano właśnie tam¹⁴.
- Podziały edukacyjne i cyfrowe. Alfabetyzacja w Pakistanie wynosi 60,7%, ze sporymi lukami płciowymi i terytorialnymi między prowincjami. Poza szkołą (5–16 lat) pozostaje

¹¹ International Crisis Group, A New Era of Sectarian Violence in Pakistan, Asia Report N°327, 5.09.2022, <https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/2022-09/327%20Pakistan%20-%20Sectarian%20Violence%20-%20Print.pdf> (dostęp: 04.09.2025); Niha Dagia, „Tehreek-e-Labbaik Pakistan Again Signals its Street Power”, The Diplomat, 25.10.2021, https://thediplomat.com/2021/10/tehreek-e-labbaik-pakistan-again-signals-its-street-power/?utm_source (dostęp: 04.09.2025).

¹² Elections 2024: Parties race to woo key youth voters, The Express Tribune, 02.02.2024, <https://tribune.com.pk/story/2455269/elections-2024-parties-race-to-woo-key-youth-voters/> (dostęp: 04.09.2025).

¹³ World Bank, The World Bank in Pakistan, <https://www.worldbank.org/en/country/pakistan/overview?>

¹⁴ Pak Institute for Peace Studies (PIPS), Pakistan Security Report 2024: An Abridged Version, 2025, https://www.pakpips.com/web/wp-content/uploads/2025/01/Overview_PIPS-Security-Report-2024.pdf (dostęp: 04.09.2025)

- ~25,4 mln dzieci¹⁵. Dostęp do Internetu posiada ok. 45–46% populacji (116 mln użytkowników na początku 2025 r.)¹⁶.
- Podziały etniczno-językowe, Najpopularniejsze języki wg. spisu powszechnego z 2023 r. to: pendżabski 37,0%, paszto 18,1%, sindhi 14,3%, saraiki 12,0%, urdu 9,3%, balochi 3,4%, hindko 2,3% wskazane przez respondentów jako „język ojczysty”. Polaryzacja grup etnicznych są widoczne zwłaszcza w wielkich miastach (Karaczi) i na styku migracji wewnętrznych¹⁷.
- Podziały religijno-wyznaniowe. Większość obywateli Pakistanu to muzułmanie 96,35%. Do najliczniejszych mniejszości należą chrześcijanie 1,37% i hinduiści 1,61%¹⁸. Dominuje sunnizm. Udział szyitów szacowany jest na ~10–15% (brak oficjalnego rozbitcia w spisie powszechnym) muzułmanów w Pakistanie. Spory i mobilizacja wokół kwestii „bluźnierstwa” okresowo zwiększają napięcia społeczne. Zgodnie z prawami regulującymi kwestie bluźnierstwa – m.in. za profanację islamu grozi dożywocie, a za znieważenie Mahometa kara śmierci – często służą do manipulacji i wyrównywania prywatnych porachunków także przeciwko mniejszościom¹⁹.

Z perspektywy rosyjskich działań dezinformacyjnych powyższe podziały społeczne mają znaczenie. W warunkach ubóstwa nośne są rosyjskie narracje anty-Międzynarodowy Fundusz Walutowy i o taniej energii z Rosji. Luki edukacyjno-cyfrowe ułatwiają penetrację krótkimi formatami, zwiększają podatność na deepfake i pseudoekspertyzy. Podziały wyznaniowe można wykorzystać do szerzenia antyzachodniej narracji, która rezonuje z ideologią przede wszystkim bardziej konserwatywnych aktorów w Pakistanie, którzy odrzucają Zachód i jego liberalne wartości.

2.5. Presja zewnętrzna

Ponadto, w kontekście działania państwa trzeciego, tu dezinformacji Rosji, należy podkreślić, że presja zewnętrzna otoczenia regionalnego i międzynarodowego na Pakistan jest relatywnie wysoka. Fragile States Index, w kategorii zewnętrzna interwencja, która uwzględnia wpływy natury politycznej, ekonomicznej, w tym programy pomocowe przy-

¹⁵ Pakistan Bureau of Statics, Literacy Rate, Enrolment and out of School Population by Sex and Rural/Urban, Census-2023, https://www.pbs.gov.pk/sites/default/files/population/2023/tables/table_12_national.pdf (dostęp: 04.09.2025).

¹⁶ DataReportal – Global Digital Insights, Digital 2025: Pakistan, <https://datareportal.com/reports/digital-2025-pakistan>, (dostęp 04.09.2025).

¹⁷ Pakistan Bureau of Statistics (PBS), Table 11: Population by Mother Tongue, Sex and Rural/Urban (Census 2023), https://www.pbs.gov.pk/sites/default/files/population/2023/tables/table_11_national.pdf, (dostęp 04.09.2025).

¹⁸ Pakistan Bureau of Statistics (PBS), Salient Features of Final Results Census-2017: Population distribution by religion (percentage), https://www.pbs.gov.pk/sites/default/files/population/2017/sailent_feature_census_2017.pdf, (dostęp 4.09.2025).

¹⁹ Omar Khan, “In The Name Of God: Problems With Pakistan’s Blasphemy Laws,” Cornell International Law Journal (19.01.2016), <https://publications.lawschool.cornell.edu/cilj/2016/01/19/in-the-name-of-god-problems-with-pakistans-blasphemy-laws/> (dostęp 04.09.2025).

znał Pakistanowi 8.4/10 pkt. plasując kraj na 27 pozycji w skali globalnej²⁰. Rosja nie ma kluczowego znaczenia versus Chiny, Indie i Stany Zjednoczone w Pakistanie. Wrażliwość tej Islamskiej Republiki na działania aktorów zewnętrznych, z jednej strony może ułatwiać działania dezinformacyjne, a z drugiej może je komplikować – bo przekaz Moskwy będzie projektowany równolegle do innych, obecnie mocniejszych.

²⁰ Fund for Peace, Fragile States Index 2024, <https://fragilestatesindex.org/> (dostęp: 04.09.2025).

Rozdział 3.

Kontekst medialny

3.1. Struktura i regulacja systemu

Kluczowa dla systemu medialnego w Pakistanie była jego liberalizacja w 2002 r. i powstanie Pakistańskiego Urzędu Regulacji Mediów Elektronicznych. Równolegle sfera online podlega decyzjom Pakistańskiego Urzędu Telekomunikacyjnego. Kontrola państwa nad przekazami medialnymi pozostaje silna. W 2024 r. rząd potwierdził blokadę platformy X (d. Twitter) powołując się na „bezpieczeństwo narodowe”, a w 2025 r. procedowano dalsze zaostrzenia regulacji treści w mediach społecznościowych²¹. Ponadto, reklama rządowa bywa używana jako dźwignia nacisku (wstrzymywanie emisji ogłoszeń wobec nieprzychylnych redakcji), co szczególnie dotyczy mniejsze i regionalne media²².

W 2024 r. Freedom House, w rankingu Freedom on the Net ocenił Pakistan jako „Not Free” (27/100 pkt.), przede wszystkim dlatego, że w okresie kampanii i wyborów dochodziło do blokad Internetu i konkretnych platform (w tym długotrwałej blokady X), dławienia transmisji wirtualnych wieców opozycji, a także forsowano restrykcyjne projekty ustaw (m.in. E-Safety Bill, Personal Data Protection Bill). PTA blokowała także treści i serwisy bez przejrzystych procedur (np. strony PTI)²³.

Nisko plasuje Pakistan również indeks Reporterów bez Granic (RSF; 158/180 pozycja w 2025 r.). RSF wskazują na dominujący wpływ wojska na politykę, używanie niejasnych przepisów prawa do ograniczania wolności wypowiedzi, presję ekonomiczną (uzależnienie prywatnych mediów od reklam publicznych) skutkującą autocenzurą oraz bardzo wysoki poziom zagrożeń dla bezpieczeństwa dziennikarzy i bezkarność sprawców²⁴.

²¹ The Pakistan Electronic Media Regulatory Authority Ordinance, 2002 (Ordinance No. XIII of 2002), WIPO Lex, https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/15871?utm_source, (dostęp 04.09.2025).

²² Pakistan Institute of Development Economics (PIDE), The Precarious Path of Pakistan's Media Landscape: Navigating Freedom, Regulation and Sustainability <https://pide.org.pk/research/the-precious-path-of-pakistans-media-landscape-navigating-freedom-regulation-and-sustainability/>, (dostęp 04.09.2025); PIDE, The Precarious Path of Pakistan's Media Landscape: Navigating Freedom, Regulation and Sustainability, <https://file.pide.org.pk/pdf/pideresearch/discourse-2024-01-01-state-control-corporate-interests-and-media.pdf>, (dostęp 04.09.2025).

²³ Freedom House, Freedom on the Net 2024: Pakistan, <https://freedomhouse.org/country/pakistan/freedom-net/2024>, (dostęp 4.09.2025).

²⁴ Reporters Without Borders (RSF), World Press Freedom Index – Pakistan, <https://rsf.org/en/country/pakistan>, (dostęp 4.09.2025).

Głównymi źródłami informacji w Pakistanie są:

- Telewizja, która pozostaje kluczowym źródłem informacji o polityce i sprawach publicznych. Dominuje kilka kanałów informacyjnych – Geo News, ARY, PTV News, Samaa –, których udział w oglądalności przekraczał 60% (dane z końca 2018 r.). Wg badań Media Matters for Democracy, w pandemii telewizja była głównym źródłem informacji – jak wskazało 55% respondentów²⁵.
- Media cyfrowe i społecznościowe, które rozwijają się dynamicznie. W pierwszej połowie 2024 r. zidentyfikowano w Pakistanie ok. 71,7 mln aktywnych użytkowników mediów społecznościowych. Największy zasięg mają YouTube, Facebook, WhatsApp, Instagram i TikTok. Zwłaszcza młodzi odbiorcy, czerpią wiadomości o bieżących wydarzeniach z mediów społecznościowych²⁶.

3.2. Rola mediów państwowych i prywatnych

Główne media państwowe to:

- **PTV (telewizja publiczna; m.in. kanał PTV Parliament)** – posiada mandat nadawcy publicznego, prowadzi emisje ogólnokrajowe i regionalne.
- **Pakistan Broadcasting Corporation / Radio Pakistan** – sieć krajowa, ma uprzywilejowaną pozycję w dystrybucji serwisów informacyjnych w radio.
- **Associated Press of Pakistan (APP)** – państwowa agencja informacyjna, ma zasięg ogólnokrajowy.

Krajobraz mediów prywatnych jest zdominowany przez kilka grup, włączając Jang/Geo, ARY, Express, Dawn, Nawa-i-Waqt, Dunya i Samaa. Media Ownership Monitor ocenia koncentrację własności jako wysokie/średnio-wysokie ryzyko: ośmiu największych właścicieli dociera łącznie do ok. 68% odbiorców w TV, radiu, prasie i online. Taka struktura sprzyja wpływom polityczno-biznesowym i ogranicza pluralizm²⁷.

²⁵ Nazam Maqbool, The Electronic Media Economy in Pakistan: Issues and Challenges (PIDE Knowledge Brief No. 2021:35, 13.08.2021), <https://file.pide.org.pk/uploads/kb-035-the-electronic-media-economy-in-pakistan-issues-and-challenges.pdf>, (dostęp 4.09.2025); Media Matters for Democracy, Public Trust in the Media during the Coronavirus Pandemic (31.12.2020), <https://www.digitalrightsmonitor.pk/wp-content/uploads/2020/12/MMfD-Public-Trust-Media-Covid-1.pdf>, (dostęp 04.09.2025).

²⁶ DataReportal – Global Digital Insights, Digital 2024: Pakistan, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-pakistan/>, (dostęp 04.09.2025).

²⁷ Media Ownership Monitor (MOM) – Pakistan, Country page, <https://www.mom-gmr.org/en/countries/pakistan/>, (dostęp: 04.09.2025).

3.3. Zaufanie społeczne do mediów

Odnotowuje się spadek zaufania do mediów w Pakistanie. W badaniach Gallup & Gilani Pakistan respondenci wskazali na spadek ocen uczciwości i rzetelności mediów o 15 pkt w latach 2010-2022²⁸. W badaniu Media Matters for Democracy z 2020 r. media głównego nurtu były postrzegane jako wiarygodne w kontekście informacji o pandemii (57% respondentów ufało przekazowi), w przeciwieństwie do mediów społecznościowych, które miały najwyższy odsetek ocen „niewiarygodne” (30%). Wskazuje to na utrzymywanie się relatywnie wyższego zaufania do telewizji i prasy vs. platformy społecznościowe²⁹.

²⁸ Gallup & Gilani Pakistan, Gallup History Project, <https://www.gallup.com.pk/post/34832?>, (dostęp 04.09.2025).

²⁹ Media Matters for Democracy (MMfD), Public Trust in the Media during the Coronavirus Pandemic (31.12.2020), <https://www.digitalrightsmonitor.pk/wp-content/uploads/2020/12/MMfD-Public-Trust-Media-Covid-1.pdf>, (dostęp: 04.09.2025).

Rozdział 4.

Narzędzia i techniki dezinformacji stosowane przez Rosję

W Pakistanie zidentyfikowano poniższe działania dezinformacyjne Rosji:

1. „Pralnia treści” przez lokalne media (współdzielenie treści; content-sharing). Wprowadzanie państwowych przekazów Rosji do obiegu głównego nurtu przez współpracę redakcyjne.

W 2019 r. zawarto umowę wymiany treści między Sputnikiem, rosyjską agencją informacyjną i pakistańskim dziennikiem The Nation (wcześniej teksty Sputnika także były publikowane na stronie dziennika), co umożliwia rosyjskiej narracji wejście do mainstreamu w Pakistanie. W sumie na stronie dziennika opublikowano 5.535 tekstów sygnowanych jako Sputnik³⁰. Można je pogrupować wykazując, że wpisują się w cztery główne cele rosyjskiej dezinformacji wyszczególnione w niniejszym raporcie. Lista poniżej przypomina te cele oraz identyfikuje artykuły z nimi rezonujące.

Cel 1. Destabilizacja jedności „Zachodu” i antyzachodni framing

- „USA nakładają sankcje na irański sektor budowlany oraz materiały powiązane z programem raketowym – poinformował Pompeo” – buduje obraz USA jako agresora, który szkodzi łaadowi międzynarodowemu bardziej niż państwa sankcjonowane; narracja legitymizuje stanowisko Moskwy i podważa sens wspólnej polityki sankcyjnej państw zachodnich³¹.

Cel 2. Podważanie zaufania do procesów demokratycznych/medialnych na Zachodzie

- „Wyścig Trump–Biden... możliwe batalie prawne mogą zadecydować o zwycięzcy” – akcent na „kruchość” liczenia głosów i spory prawne w USA³².

³⁰ The Nation, „Sputnik news agency partners with The Nation”, 25.02.2019, <https://www.nation.com.pk/news-source/news-source>, (dostęp: 04.09.2025); The Nation – „News Source”, <https://www.nation.com.pk/news-source/news-source>, (dostęp: 04.09.2025).

³¹ The Nation (Sputnik), „US sanctions Iranian construction sector, materials linked to missile program: Pompeo”, 01.11.2019, <https://www.nation.com.pk/01-Nov-2019/us-sanctions-iranian-construction-sector-materials-linked-to-missile-program-pompeo>, (dostęp: 04.09.2025).

³² The Nation (Sputnik), „Trump–Biden race prompts potential legal battles to determine the winner”, 04.11.2020, <https://www.nation.com.pk/04-Nov-2020/trump-biden-race-prompts-potential-legal-battles-to-determine-the-winner?> (dostęp: 04.09.2025).

- „Jak protesty na Kapitolu mogą wpłynąć na szanse Trumpa w wyborach w 2024 roku?” – eksponowanie chaosu i przemocy politycznej³³.
- „Facebook prawdopodobnie nie uniknie odpowiedzialności po zablokowaniu krajowych wiadomości” – o „cenzurze Big Tech” i kontroli informacji³⁴.

Cel 3. Legitymizacja działań militarnych

- „Rosja jest jedynym krajem, który ma wojska w Syrii na legalnej podstawie...”, wypowiedź Pieskowa – rama „legalnej” obecności Rosji w Syrii; USA „wbrew prawu międzynarodowemu”³⁵.
- „Próba zablokowania rosyjskiego patrolu w Syrii przez armię USA stanowi prowokację” – odwrócenie sprawcy/poszkodowanego³⁶.
- „Rozszerzanie NATO na Wschód jest nie do przyjęcia dla Rosji” – powiedział Putin” – uzasadnianie roszczeń bezpieczeństwa jako pretekstu³⁷.

Cel 4. Budowanie wpływów w regionach kluczowych - „świat wielobiegunowy”

- „Spotkanie w Moskwie ożywia plany przeprowadzenia bezpośrednich rozmów z talibami w sprawie Afganistanu” – pokazywanie Rosji jako rozgrywającego i partnera dla Pakistanu i Chin³⁸.

³³ The Nation (Sputnik), „How could Capitol Hill protests affect Trump's 2024 election chances?”, 09.01.2021, [online:] <https://www.nation.com.pk/09-Jan-2021/how-could-capitol-hill-protests-affect-trump-s-2024-election-chances?>, (dostęp: 04.09.2025).

³⁴ The Nation (Sputnik), „Facebook unlikely to get off with a whole skin after banning national news, UK observers say”, 22.02.2021, <https://www.nation.com.pk/22-Feb-2021/facebook-unlikely-to-get-off-with-a-whole-skin-after-banning-national-news-uk-observers-say>, (dostęp: 04.09.2025).

³⁵ The Nation (Sputnik), „Kremlin responds to Erdogan's Request that Russia 'Step Aside' in Syria”, 01.03.2020, <https://www.nation.com.pk/01-Mar-2020/kremlin-responds-to-erdogan-s-request-that-russia-step-aside-in-syria>, (dostęp: 04.09.2025).

³⁶ The Nation (Sputnik), „US Army's bid to block Russian patrol in Syria amounts to provocation: Russian ex-military diplomat”, 14.06.2020, <https://www.nation.com.pk/14-Jun-2020/us-army-s-bid-to-block-russian-patrol-in-syria-amounts-to-provocation-russian-ex-military-diplomat>, (dostęp: 04.09.2025).

³⁷ The Nation (Sputnik), „NATO expansion to the East is unacceptable for Russia, Putin says”, 23.12.2021, <https://www.nation.com.pk/23-Dec-2021/nato-expansion-to-the-east-is-unacceptable-for-russia-putin-says>, (dostęp: 04.09.2025).

³⁸ The Nation (Sputnik), „Moscow meeting revives plans to hold Taliban direct talks”, 13.11.2018, <https://www.nation.com.pk/13-Nov-2018/moscow-meeting-revives-plans-to-hold-taliban-direct-talks>, (dostęp: 04.09.2025).

2. Amplifikacja przez oficjalne konta (dyplomacja cyfrowa).

Amplifikacja przez oficjalne konta (dyplomacja cyfrowa). Konta ambasad i Ministerstwa Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej w mediach społecznościowych, na X, FB i Telegramie, działają jak skoordynowana „sieć wzmacniająca” działania dezinformacyjne. Strona Ambasady Federacji Rosyjskiej w Islamskiej Republice Pakistanu posiada podstronę Struggle Against Neocolonialism (Walka z Neokolonializmem), gdzie znajdują się linki do antyzachodnich treści zgodnych z oficjalną narracją Kremla³⁹, jak White Books on Crimes of the Western states and their allies (Białe Księgi Zbrodni państw zachodnich i ich sojuszników) włączając poniższe publikacje: Aftermath of military interventions by the United States and its European allies (Skutki interwencji wojskowych Stanów Zjednoczonych i ich europejskich sojuszników), White Paper of the Western States' violations of Human Rights standards under the pretext of combating terrorism and other criminal threats and challenges (Biała Księga dotycząca naruszeń standardów praw człowieka przez państwa zachodnie pod pretekstem walki z terroryzmem i innymi zagrożeniami i wyzwaniem przestępczymi), oraz Discriminatory nature of the modern global monetary and financial system (Dyskryminacyjny charakter współczesnego globalnego systemu monetarnego i finansowego)⁴⁰. Ponadto na stronie można znaleźć rezonujące z tymi treściami wywiady z rosyjskimi decydentami, np. z Dmitrijem Miedwiediewem, Wiceprzewodniczącym Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej dyskredytujący Międzynarodowy Trybunał Karny⁴¹.

3. Fact-checking w służbie dezinformacji (pozorowana weryfikacja).

Tworzenie „antydezinformacyjnych” inicjatyw koordynowanych przez podmioty Kremla – np. Global Fact-Checking Network (GFCN) – i używanie etykiety fact-checku do legitymizowania narracji prorosyjskich. GFCN ogłoszono w listopadzie 2024 r., a serwis uruchomiono w kwietniu 2025 r. Według RSF to „nowe narzędzie propagandy” prowadzone przez struktury powiązane z Kremlm (m.in. TASS, Dialog Regions, New Media School), mające imitować niezależną weryfikację i eksportować oficjalne przekazy Moskwy za granicę⁴². Na liście „ekspertów” GFCN figuruje Pakistańczyk, Dr. Furqan Rao Pakistan, a jego udział jako GFCN Expert odnotowują nagrania paneli konferencji Global Digital Forum 2025; tę afiliację Rao deklaruje także w swoim profilu w mediach społecznościowych.

³⁹ Embassy of the Russian Federation in the Islamic Republic of Pakistan, Struggle against neocolonialism, <https://pakistan.mid.ru/en/news/>, (dostęp: 04.09.2025).

⁴⁰ Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, White Books on Crimes of the Western states and their allies, https://mid.ru/en/foreign_policy/belye_knigi/, (dostęp: 04.09.2025).

⁴¹ Dmitry Medvedev, „Lost Illusions, or How the International Criminal Court has become a Legal Nonentity” (artykuł – Zastępca Przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa FR), Embassy of Russia in Pakistan, https://pakistan.mid.ru/en/news/lost_illusions_or_how_the_international_criminal_court_has_become_a_legal_nonentity_article_by_deput/, (dostęp: 04.09.2025).

⁴² Reporters Without Borders (RSF), „Russia: fact-checking is the Kremlin's latest propaganda tool”, 24.06.2025, <https://rsf.org/en/russia-fact-checking-kremlins-latest-propaganda-tool>, (dostęp: 04.09.2025).

To wskazuje na próby sieciowania w Pakistanie poprzez kontakt personalny/instytucjonalny⁴³.

4. Wykorzystywanie luk regulacyjnych i blokad platform.

Ban X w Pakistanie (od lutego 2024) wypchnął dyskusję do trudniej monitorowanych kanałów (WhatsApp/Telegram/YouTube), sprzyjając szybkiemu viralowi i mniejszej korekcie błędów. To dokładnie te środowiska, w których prokremlowscy nadawcy już działają: zidentyfikowano systemowe wykorzystanie Telegramu (bot-sieci, podszywanie się pod lokalnych użytkowników). W efekcie ban X zwiększa korzystne warunki dla dyfuzji i recyklingu narracji pro-Rosja w Pakistanie.

5. Operacje na YouTube/krótkich formatach + AI/deepfake.

Lokalne badania (Digital Rights Foundation; DRF, 2023–2025) wskazują użycie generatywnego AI i krótkich wideo do polaryzacji (płeć, religia, polityka). To środowisko, w który wpasowują się i z którego korzystają pro-kremlowskie narracje⁴⁴. Formaty YouTube/Shorts i inne krótkie wideo to dziś główny „nośnik” emocjonalnych treści politycznych w Pakistanie, a lokalne badania DRF dokumentują ich użycie wraz z generatywnym AI/deepfake do polaryzacji i podszywania się pod autentyczne materiały w kontekście wyborów 2024 (m.in. przykłady deepfake’ów uderzających w polityczki). To oznacza, że pro-kremlowskie narracje nie muszą budować własnej infrastruktury – mogą się „doklejać” do istniejących zachowań odbiorczych: gotowych schematów krótkich klipów, ponownych wgrań (reuploadów), memów, voice-overów i „komentarzy eksperckich”. W tym samym środowisku łatwo spiąć fakty (np. realne zakupy rosyjskiej ropy opłacanej w renminbi; yuan chiński; RMB) z kremlowską narracją o „suwerenności/wielobiegunowym porządku”. W praktyce taka technika napędza przekaz „Rosja pomaga, Zachód karze/ogranicza” – nawet gdy wyjściowe materiały są neutralnymi newsami gospodarczymi.

⁴³ Furqan Rao (@FurqanRao1), X, <https://x.com/furqanrao1>, (dostęp: 04.09.2025).

⁴⁴ Digital Rights Foundation (DRF), Platforms at the Polls: Disinformation, Political Ads & Platform Policies in Pakistan's 2024 General Elections, 03.11.2024, <https://digitalrightsfoundation.pk/wp-content/uploads/2024/12/Platforms-at-the-Polls.pdf>, (dostęp: 04.09.2025).

Rozdział 5.

Analiza skutków dezinformacji

5.1. Polityczne skutki dezinformacji

Rosyjskie narracje w okresach napięć wyborczych działają przede wszystkim delegitymizująco: podsycają przekonania o „sterowaniu z zewnątrz”, „rządach importowanych” i „spisku Zachodu”, co obniża akceptację dla wyników wyborów i decyzji władz. Wpływ bezpośredni na preferencje partyjne jest ograniczony, natomiast pośrednio sprzyja siłom politycznym operującym hasłami antyzachodnimi, które łatwiej uzasadniają współpracę energetyczną z Rosją oraz polityki „równoważenia” między mocarstwami.

5.2. Społeczne skutki dezinformacji

Dezinformacja polaryzuje debatę i wzmacnia tożsamościowe ramy sporu (religijne, anty-indyjskie, anty-zachodnie). Mechanizmy dyfuzji – przede wszystkim YouTube/WhatsApp/Facebook – sprzyjają szybkim „kaskadom” fałszywych treści (zwłaszcza materiałów wideo wyjętych z kontekstu), co przekłada się na spadek zaufania międzygrupowego, normalizację teorii spiskowych i epizody mobilizacji ulicznej opartej na błędnych informacjach. Efektem jest zawężenie przestrzeni deliberacji i większa podatność na kampanie nienawiści oraz nękanie dziennikarzy i fact-checkerów.

5.3. Międzynarodowe / regionalne konsekwencje

Rosyjskie operacje informacyjne wspierają narracje „anty-hegemoniczne” i „neutralności” Pakistanu, co może chłodzić relacje z partnerami zachodnimi (USA, UE). W ujęciu regionalnym narracje te dobrze sklejają się z przekazami o multipolarnym porządku, co wzmacnia akceptację dla zacieśniania więzi z Rosją i Chinami (oś Rosja-Chiny-Pakistan), kosztem reputacji Pakistanu jako aktora przewidywalnego w koalicjach zachodnich.

Rozdział 6.

Strategie przeciwdziałania dezinformacji

Ramy prawne i egzekwowanie.

Filarem działań władz wobec treści online jest ustawa The Prevention of Electronic Crimes Act (PECA) z 2016 r., która daje Pakistan Telecommunication Authority (PTA) kompetencję do blokowania lub usuwania „bezprawnych treści”⁴⁵. PTA faktycznie korzysta z tych uprawnień – m.in. raportowała blokowanie setek tysięcy adresów URL. W 2024 r. media krajowe opisywały przekroczenie poziomu 1,25 mln zablokowanych odnośników⁴⁶. W praktyce ten sam reżim prawny był podstawą ograniczenia dostępu do X od lutego 2024 r., które władze uzasadniały względami bezpieczeństwa.

W nadawstwie liniowym (tradycyjna emisja TV/radia) PEMRA stosuje kary finansowe i czasowe zawieszenia emisji. Po zmianach prawa podniesiono maksymalne grzywny i rozszerzono podstawy sankcji m.in. o „fake news” i „dezinformację”. Przykładowe wytyczne obejmują zakaz emisji mowy nienawiści oraz obowiązek weryfikacji materiałów „niezweryfikowanych”⁴⁷.

Infrastruktura wyborcza.

Pakistańska Komisja Wyborcza (Election Commission, Pakistan, ECP) wdrożyła zestaw kodeksów postępowania na wybory 2024 r., obejmujących m.in. media, obserwatorów oraz partie i kandydatów. ECP stworzyła też Election Monitoring & Control Center (EMCC) i wydawała komunikaty dyscyplinujące redakcje. W styczniu–lutym 2024 r. ECP formalnie wzywała PEMRA do działań wobec stacji naruszających kodeks oraz zapowiadała osobny kodeks dla „aktywistów mediów społecznościowych” relacjonujących głosowanie⁴⁸.

⁴⁵ Government of Pakistan, The Prevention of Electronic Crimes Act, 2016 (Act XL of 2016), [https://sja.gos.pk/assets/Updated_Laws/The%20Prevention%20of%20Electronic%20Crimes%20Act%2C%20Rules%20Final%20Index%20\(%20Upto%20date%202025\).pdf](https://sja.gos.pk/assets/Updated_Laws/The%20Prevention%20of%20Electronic%20Crimes%20Act%2C%20Rules%20Final%20Index%20(%20Upto%20date%202025).pdf), (dostęp: 04.09.2025).

⁴⁶ Ishaq Tanoli, „Over 1.25m URLs blocked over objectionable content, PTA tells SHC”, 17.04.2024, Dawn, <https://www.dawn.com/news/1827920?>, (dostęp: 04.09.2025).

⁴⁷ Pakistan Advertisers Society (PAS), „PEMRA bans hate speech from Pakistani media channels” (omówienie wytycznych), <https://pas.org.pk/pemra-bans-hate-speech-from-pakistani-media-channels>, (dostęp: 04.09.2025).

⁴⁸ Pakistan Press Foundation (PPF), „ECP urges Pemra to take action against media channels violating election code of conduct”, 02.01.2024, <https://pakistanpressfoundation.org/ecp-urges-pemra-to-take-action-against-media-channels-violating-election-code-of-conduct/>, (dostęp: 04.09.2025).

Rządowe fact-checki i komunikacja publiczna.

Od 2018 r. Federalne Ministerstwo Informacji i Nadawania (MoIB) prowadzi oficjalne profile „Fake News Buster”/„Fact Checker MoIB”, wykorzystywane do punktowego dementowania popularnych fałszywek i ostrzegania przed nimi⁴⁹.

Inicjatywy społeczne i branżowe.

Po stronie społeczeństwa obywatelskiego działają wyspecjalizowane podmioty monitorujące dezinformację i szkolące redakcje:

- **Soch Fact Check** (jedyne w Pakistanie sygnatariusz międzynarodowego Kodeksu IFCN; beneficjent Global Fact-Check Fund), który publikuje weryfikacje i współpracował z platformami w ramach programów fact-checkingowych.
- **Media Matters for Democracy (MMfD)** – opracowała „Journalists’ Guide to Ethical Election Reporting” w 2023 r. używany w redakcjach przed wyborami w 2024 r.⁵⁰.
- **Digital Rights Foundation (DRF)** – prowadzi badania nad dezinformacją (w tym AI/deepfake i kampanie wyborcze) oraz publikuje raporty o praktykach platform w Pakistanie⁵¹.
- **International Media Support (IMS)** – w 2023 r. opisał istniejące mechanizmy w Pakistanie i wsparł lokalne redakcje w procedurach weryfikacji⁵².

Pakistańskie „strategie” de facto łączą twardą regulację (PECA/PTA, PEMRA), wyborcze kodeksy ECP, rządowe fact-checki i działalność niezależnych organizacji. Podejście państwa kładzie nacisk na kontrolę i blokady (w tym platform), co bywa krytykowane za niski poziom przejrzystości i ryzyko nadmiernej cenzury. Równolegle sektor obywatelski dostarcza bardziej „miękkich” rozwiązań – weryfikacji treści i standardów dla newsroomów.

⁴⁹ Ministry of Information & Broadcasting (MoIB), Fact Checker / Fake News Buster <https://www.moib.gov.pk/Pages/147/FactChecker>, (dostęp: 04.09.2025).

⁵⁰ Media Matters for Democracy (MMfD), Journalists’ Guide to Ethical Election Reporting (11.12.2023), <https://mediamatters.pk/wp-content/uploads/2023/12/Resource-Pack-Journalists-Guide-to-Ethical-Election-Reporting.pdf>, (dostęp: 04.09.2025).

⁵¹ Digital Rights Monitor, „Pakistan’s fledgling fact-checking industry struggles to gain footing” <https://digitalrightsmonitor.pk/pakistans-fledgling-fact-checking-industry-struggles-to-gain-footing/>, (dostęp: 04.09.2025).

⁵² International Media Support (IMS), Countering Disinformation in Pakistan: Lessons and Recommendations for Digital Journalism (raport), 19.01.2023, <https://www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2023/01/Countering-Disinformation-in-Pakistan-2023.pdf>, (dostęp: 04.09.2025).

Rozdział 7.

Wnioski i rekomendacje

7.1. Wnioski

Pakistan jest podatnym, ale niejednorodnym polem oddziaływania.

Kumulacja czynników wewnętrznych (kruchość ustrojowa, trwała nierównowaga cywilno-wojskowa, spolaryzowana scena polityczna i presja ekonomiczna na media) oraz zewnętrznych (napięcia regionalne, uzależnienie od finansowania zewnętrznego, „zatrząsk” geopolityczny między Indiami i Chinami) tworzy środowisko, w którym emocjonalne treści o krótkim cyklu życia – zwłaszcza wideo – rozchodzą się szybciej niż korekty. Długotrwała blokada X w 2024 r. dodatkowo wypchnęła dyskusję do WhatsApp/Telegram/YouTube, gdzie widoczność sprostowań jest niższa.

Wektory rosyjskie są trzy i działają synergicznie.

- **„Pralnia treści”** – wieloletni content-sharing Sputnika z mediami głównego nurtu (np. The Nation) normalizuje prorosyjskie ramy (antyzachodnie, „multipolarne”, prolegitymizacyjne wobec interwencji) i „osadza” je w lokalnym mainstreamie.
 - **Dyplomacja cyfrowa** – konta ambasady (w tym Ambasady FR w Islamabadzie) amplifikują narracje poprzez „huby” na stronach oraz na X/FB/Telegramie (np. cykle „White Books”, sekcje „Struggle Against Neocolonialism”).
 - **Imitacje weryfikacji** – projekty w rodzaju Global Fact-Checking Network (GFCN) wykorzystują etykietę fact-checkingu do nadawania wiarygodności przekazom zgodnym z linią Kremla i budowania kontaktów (również personalnych) w regionie.
-

Relatywna synergia z przekazami chińskimi obniża próg akceptacji.

Ramy „świata wielobiegunowego”, „hipokryzji Zachodu” i „suwerenności gospodarczej” (np. tania energia z Rosji rozliczana w RMB) łatwo „dokleją się” do pro-bezpieczeństwowego i rozwojowego dyskursu Pekinu wobec Islamabadu. To sprawia, że rosyjskie narracje rzadziej wydają się obce – są raczej postrzegane jako „rozszerzenie” znajomej argumentacji.

Efekt to delegitymizacja i polaryzacja.

W momentach napięć (wybory, kryzysy z Indiami) rosyjskie ramy podbijają tezy o „sterowaniu z zewnątrz”, „złym Zachodzie” i „lepszey ofercie Wschodu”, co sprzyja kwestionowaniu instytucji, zaostrza spory tożsamościowe (religijne/etniczne) i podważa zewnętrzną wiarygodność Pakistanu w relacjach z partnerami zachodnimi.

Odporność istnieje, ale jest wyspowa.

Wysokiej jakości ośrodki (Soch Fact Check, MMfD, DRF, wybrane redakcje) działają kompetentnie, lecz bez stabilnego finansowania, dostępu do danych platform, jasnych wytycznych prawnych i ochrony przed nadużyciami ich praca nie obejmuje całego systemu.

7.2. Rekomendacje

Wymiana doświadczeń.

Rekomenduje się współpracę z instytucjami publicznymi i NGO z Pakistanu, aby wymienić się doświadczeniami związanymi z dezinformacją i walką z wojną informacyjną. W ramach współpracy uczulić na oddziaływanie rosyjskiej dezinformacji w szczególności narracji antyzachodniej, delegitymizacja procesów, legitymizacja działań zbrojnych, „świat multipolarny”. Wskazać przydatność monitoring publikacji Sputnika (w tym materiałów w The Nation), kont Ambasady Federacji Rosyjskiej oraz projektów imitujących weryfikację (np. GFCN) oraz informowanie o tym, które zagraniczne media finansowane są przez państwo.

Dyplomacja komunikacyjna (MSZ).

Zaleca się stały, wielojęzyczny strumień krótkich komunikatów korygujących, uruchamiany szczególnie przy przenikaniu rosyjskich treści do mainstreamu. Dla wątku energetycznego wskazane jest przygotowanie publicznego FAQ/Białej Księgi (ceny, rabaty, ograniczenia logistyczne), aby neutralizować narrację o „bezwartunkowych korzyściach” z importu z Rosji.
